



Odborný článek

Licence k fotografickému dílu

Izabela Grundová

Autorka je studentkou 3. ročníku Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Její specializací je zejména právo duševního vlastnictví, a to i s mezinárodním prvkem. Jejím dlouholetým aktivním koníčkem je fotografování, kterému se věnuje nejen ve svém volném čase, ale také ji zajímá z hlediska právního.

Abstrakt

Tento článek aplikuje obecná ustanovení o autorském právu a o licencích na problematiku týkající se fotografií. Autorka se zabývá tím, co se považuje za fotografické dílo a jaká ustanovení autorského zákona se na tato díla aplikují. Dále se věnuje licencím jakožto způsobu dispozice s autorským právem. Kromě klasických licenčních smluv se věnuje také tzv. veřejným licencím. Svoji práci uzavírá licencemi zákonnými a jejich druhy podle českého práva.

Abstract

This article concerns the application of general legal norms of intellectual property on photographic work. The author answers what is the photographic work according to the Czech law. Then she presents types of license agreements including public licenses and theoretical problems connected with usage of public licenses. The last chapter is dedicated to statutory licences, which are limitations of intellectual property based originating from legal system regardless of the will of an author.

Běžný vlastník chytrého telefonu či fotoaparátu si zřejmě neuvědomí, jaké následky má zmáčknutí spouště. Profesionální fotograf však už ví, že se vznikem jeho díla mu také vznikají další práva a povinnosti, s nimiž je potřeba se naučit zacházet. Hlavním cílem této práce je popsat a vyložit typy oprávnění, které se k fotografií jako dílu dle autorského práva vážou.

Pro snadné pochopení projednávané problematiky je práce rozčleněna do šesti kapitol. První kapitola se věnuje vymezení základního pojmu. Tato kapitola čtenáře uvede do kontextu fotografie v autorském právu a definuje prvky, které jsou pro posouzení autorského práva podstatné. Následující kapitola představí tu část autorského práva, která je pro posouzení licencí k fotografickému dílu relevantní. Fotograf může na základě licenční smlouvy právo k užití svého díla poskytnout dalším osobám různými způsoby. Třetí kapitola se věnuje základním typům licencí a analyzuje každý z nich. Kromě klasické licenční smlouvy může také fotograf pro poskytnutí oprávnění užit jeho dílo použít tzv. veřejnou licenci, která je často využívána v prostředí internetu. O ní píše ve čtvrté kapitole. Další kapitola se věnuje možnosti poskytnutí oprávnění na základě jednostranného právního jednání. Tato možnost je častým tématem českých právních diskuzí, a tak je třeba ji též zmínit. V poslední kapitole píše o takových zásazích do autorského práva fotografa, které vyplývají ze zákona.

Fotografie jako dílo dle autorského zákona

Dle § 2 odst. 1 zákona č. 121/2000 Sb., zákona o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (dále jen „AZ“) je autorským dílem takové literární, umělecké nebo vědecké dílo, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam, mimo jiné také zejména dílo fotografické. Aby tak fotografické dílo mohlo požívat ochrany dle autorského zákona, musí být „jedinečné“ a „tvůrčí“. Dle odst. 2 se za dílo chráněné dle AZ považuje též „původní“ fotografické dílo v tom smyslu, že je autorovým vlastním duševním výtvorem. Díky tomuto ustanovení nejsou autorským dílem pouze „umělecké“ fotografie, které vypovídají o určitém nadání a originalitě autora a které byly pečlivě připraveny a promyšleny tak, jak to u uměleckého díla bývá, nýbrž také fotografie, které již nejsou tak originální a inovativní. Autorskou ochranu požívá i dílo, které je inspirované dílem odlišným nebo které zachycuje běžné okamžiky obvyklým způsobem bez jakékoli vypovídací přidané hodnoty.

Autorem takového díla je osoba, která jej vytvořila, tedy fotograf. Autorské právo mu k fotografii vzniká v okamžiku, kdy fotografie může být objektivně vnímatelná. To se může projevit již pouhým promítnutím focené skutečnosti na čip fotoaparátu. V okamžiku, kdy je takový soubor uložen, již k němu autor – fotograf – nabývá autorské právo. Takové právo nezaniká zánikem věci, prostřednictvím které je dílo vyjádřeno.¹

Obsah autorského práva

Autorské právo k fotografii se skládá ze dvou složek – výlučného práva osobnostního a výlučného práva majetkového (AZ § 10).

Výlučné právo osobnostní

Mezi osobnostní práva náleží právo si osobovat autorství, rozhodnout o zveřejnění díla, jakým způsobem bude při zveřejnění autorství uvedeno, a právo na technickou a morální integritu díla.

Autor se může svobodně rozhodnout, že jako autor bude uveden někdo jiný. Zároveň existují situace, kdy musí takový zásah autor strpět. Tak se děje v případě zaměstnaneckých děl, která vznikla na základě zaměstnaneckého poměru mezi autorem jakožto zaměstnancem a jeho zaměstnavatelem. Jako autor tak může být uveden sám zaměstnavatel.

Technickou integritou díla rozumíme právo na to, aby se autor sám rozhodl, zda jeho dílo může být nějak měněno či doplňováno. Morální integrita vyjadřuje právo na to, aby dílo bylo užíváno tak, aby neutrpěla autorova vážnost a užití díla nebylo nedůstojné.²

Těchto práv se autor nemůže vzdát, jsou nepřevoditelná a zanikají smrtí autora. Ochrany těchto práv se však i po smrti mohou domáhat osoby blízké autorovi a právnické osoby sdružující autory nebo příslušný kolektivní správce. Toto oprávnění mají zmíněné osoby i po uplynutí doby práv majetkových dle AZ (§ 11 AZ).

Výlučné právo majetkové

Jde o právo autora své dílo v jakýkoli formách užít. Toto právo obsahuje možnost autora rozhodnout o rozmnožování, rozšiřování, pronájmu, půjčování, vystavování díla či na sdělování díla veřejnosti.

Takovéto nakládání s dílem může autor umožnit též jinému, a to na základě licenční smlouvy, kterou mezi sebou strany uzavřou. Právě o těchto licenčních smlouvách bude podrobněji pojednáno níže. Poskytnutí oprávnění tohoto typu autorovi nikdy nezaniká, autorovi pouze vzniká povinnost takovéto zásahy do svého práva strpět. Oprávnění může být poskytnuto úplatně i bezúplatně, záleží na vůli stran. Existují však i situace, kdy osoba může dílo užívat bez získání oprávnění od autora.

Právo užití autorských děl jinými osobami než autorem – licenční smlouvy

Licenční smlouvy, na jejichž základě může autor poskytnout jiné osobě oprávnění k výkonu majetkových práv k fotografii, se řídí ustanoveními § 2358 an. zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“). Toto oprávnění se nazývá licenci.

Licenční smlouvy jsou nejčastějším prostředkem převodu nehmotných statků a patří mezi relativní majetková práva. Historicky licenční smlouva vychází ze smlouvy nájemní, protože se v podstatě jedná o pronájem nehmotného statku.

Poskytnutím licence autorovi majetkové právo nezaniká, pouze mu vzniká povinnost strpět zásah do vlastního autorského práva fotografií užít jinou osobou, a to v takovém rozsahu, jaký je uveden

v licenční smlouvě. Jedná se o tzv. nepravý převod, kdy fotograf svou konstitutivní dispozicí zřizuje nové majetkové subjektivní právo pro jinou osobu.³

Licenční smlouvy jsou pojmově úplatné, lze si je však ujednat i bezúplatně. Odměna za licenční oprávnění může být jednorázová, stanovená procentuální částkou z podílu na zisku, procentuální částkou z čisté prodejní ceny, aj.⁴ Jako bezúplatné také vznikají tzv. veřejné licence, ke kterým se ještě vrátím. Záleží na stranách, v jak omezeném či neomezeném rozsahu si smlouvu sjednají. Písemná forma se běžně nevyžaduje, pokud se však jedná o výhradní licenci nebo licenci zapsanou do veřejného seznamu, pak je písemná forma obligatorním požadavkem (§ 2358 OZ). I přesto se ale doporučuje písemnou smlouvu uzavřít, a to z důvodu dokazování v případných sporech. Smlouvu lze také uzavřít konkludentně (tj. jednáním jiným než výslovným). O takový projev vůle se jedná například v případě, kdy fotograf zašle své dílo do soutěže. Má se tak za to, že s uveřejněním svého díla souhlasí, a není tak třeba vypracovávat smlouvu o licenci.⁵

Zákon rozděluje licence na výhradní, nevýhradní, omezené a neomezené.

Výhradní licence

Výhradní licence spočívá v tom, že na jejím základě nemá fotograf právo poskytnout tutéž licenci třetí osobě po dobu, co výhradní licence trvá. Zároveň se i on sám zdrží výkonu práva, ke kterému udělil výhradní licenci, pokud není stanoveno ve smlouvě jinak (§ 2360 OZ). Nabyvatel může poskytnuté oprávnění poskytnout třetí osobě, jen bylo-li tak ujednáno s poskytovatelem, tedy fotografem (§ 2363 OZ). Výhradní licenci si nabyvatel zajišťuje monopol v rámci užívání dané fotografie.

Nevýhradní licence

Oproti výhradní licenci lze také poskytnout licenci nevýhradní. O nevýhradní licenci se jedná mimo jiné vždy, není-li výslovně dohodnuta licence výhradní a nevyplývá-li ani jinak ze smlouvy. Jestliže se jedná o nevýhradní licenci, autor může fotografii i nadále užívat sám a takové užití může v libovolném rozsahu umožnit jiným (§ 2360 OZ). „Pokud po uzavření nevýhradní licence fotograf následně uzavře vůči jinému nabyvateli licenci výhradní, zůstává původní nevýhradní licence zachována, pokud není sjednáno jinak. Tím je zachována ochrana nabyvatele původní nevýhradní licence, který by jinak uzavřením nové výhradní licence upadal do značné právní nejistoty.“⁶

Omezené a neomezené licence

Licence k fotografii může platit pouze na určitý způsob užití díla. Užití licence může být omezeno co do množství, místa nebo času (§ 2376 odst. 1 OZ). Pokud není v licenční smlouvě stanoveno, ke kterým jednotlivým způsobům užití fotografie nebo k jakému rozsahu užití se licence poskytuje, má se

za to, že se licence poskytuje k takovým způsobům a v takovém rozsahu, jak to je nutné pro dosažení účelu smlouvy (§ 2376 odst. 2 OZ). Ujednání o omezení tedy není podstatnou náležitostí licenční smlouvy.

Pokud není ve smlouvě uvedeno jinak nebo nevyplývá-li jinak z účelu smlouvy, územní rozsah licence je omezen na území České republiky, časový rozsah licence je omezen na dobu obvyklou u fotografie a způsobu užití, nikoli však na dobu delší než jeden rok od poskytnutí licence, a pokud má být dílo odevzdáno až po poskytnutí licence, pak od takového odevzdání. Jestliže se smlouva uzavře na dobu neurčitou, pak platí, že ji lze vypovědět. V takovém případě nabývá výpověď účinnosti uplynutím jednoho roku od konce kalendářního měsíce, v němž výpověď došla druhé straně (§ 2370 OZ). Množstevní rozsah licence je omezen na množství, které je obvyklé u fotografie a způsobu užití (§ 2376 odst. 1 OZ).

Veřejné licence

Dnešní společnost se orientuje především na prostředí internetu. Internet je v podstatě zejména tvořen fotografiemi, a to od sociálních sítí, přes aktuální zprávy, až po webové stránky společnosti a propagační materiály. Každý grafik pracuje denně s fotografiemi, jejichž autorem je někdo jiný. Není reálně možné, aby se na každou použitou fotografii uzavírala samostatná licenční smlouva, proto pro účely bezúplatného použití autorských děl vznikly tzv. veřejné licence. Těmto licencím se v mezinárodním prostředí říká *open source licence*, *open access licence*, *general public licence* (GPL) či *Creative Commons* (CC). „Veřejné licence představují kontraktní pomůcku obsahující smluvní podmínky, pomocí kterých nositelé práv mohou zpřístupnit a ponechat k volnému užití svá díla veřejnosti on-line pomocí Internetu bezplatně, za stanovených podmínek.“⁷

Na tato specifika prostředí internetu reaguje § 2373 OZ. Na jeho základě je možné nabídnout licenci neurčitému množství uživatelů, kteří mohou po splnění určitých podmínek fotografii použít. Veřejné licence jsou adhezní smlouvy a od klasických licenčních smluv se liší tím, že:

- jsou sjednávány na dálku,
- je autor potenciálně uzavírá s neomezeným počtem uživatelů fotografie a předem si nevybírá, s kým takovou licenci uzavírá,
- licence je autorem poskytována po celou dobu trvání autorských práv,
- veřejně dostupné znění licenčních podmínek je připojeno odkazem,
- licence jsou poskytovány zdarma – bezúplatně, nabyvatelé jsou oprávněni dílo dále šířit, ale vždy s uvedením autora původního díla.⁸

Jakmile poskytovatel svou fotografii pod veřejnou licenci zveřejní, je neodvolatelná. Typickým poskytovatelem veřejných licencí je již výše zmíněný Creative Commons. Jde o americkou neziskovou organizaci, která má za cíl rozšířit množství autorských děl dostupných veřejnosti k legálnímu užití.⁹ Zveřejněním díla autor souhlasí s bezúplatným a nevýhradním poskytnutím licence, a to na celou dobu

trvání majetkových práv. Licenci tak může nabyvatel dál volně šířit a každý, kdo fotografii použije, konkludentně s takovou licencí souhlasí. Zveřejněním pod veřejnou licencí také autor může souhlasit s upravováním jeho díla. Může si vyhradit, aby jeho autorství bylo při šíření uvedeno či aby fotografie nebyla používána komerčně.¹⁰

Souhlas namísto licenčního závazku

Jako další způsob, jakým může autor poskytnout své fotografické dílo k užití dalším osobám, je udělení souhlasu. Tento typ rozšiřování fotografie je však poněkud spekulativní a právnícká veřejnost se k němu vyjadřuje odlišně.

Autoři publikace Veřejné licence v České republice zpochybňují použití jednostranného souhlasu jako způsob udělení oprávnění k použití díla, kde takový souhlas považují za reálně nepoužitelný. „*Jejímu uplatnění brání i sám autorský zákon, když dovolení užít dílo jiné osobě než autorovi v § 12 odst. 1 formuluje ve vztahu k licenci jako tzv. unilaterální (tj. výlučné),“* tedy pouze na základě smlouvy. Dalším problémem je dle autorů také libovolná odvolatelnost jednostranného souhlasu a nelze ho nikdy efektivně vymáhat. Uzavírají tento problém s tím, že jediným použitelným institutem pro poskytnutí oprávnění užití díla je licenční smlouva.¹¹

Prof. Telec považuje naopak právo souhlasit za základní lidské právo, protože je základem svobody každého jedinečného člověka. Každý tvůrce, jenž vytvoří vlastní dílo, je jeho pánem a on s ním může nakládat do té doby, dokud svým jednáním nezasáhne do práv jiného člověka. Fotograf může kdykoli dle svého uvážení vyjádřit souhlas s tím, aby kdokoli s jeho fotografií nakládal, a to s jakýmkoli omezením. Takovým jednáním se autor svých absolutních práv nezavazuje, pouze je propůjčuje komukoli k obecnému prospěchu.¹²

Z ustanovení § 12 odst. 1 AZ není jasné, zda se vylučuje udělení autorova jednostranného souhlasu s užitím díla jako okolnost vylučující protiprávnost, a to i vůči neurčitému okruhu osob. JUDr. Prchal se však domnívá, že v souladu s privátní autonomií, na kterou občanský zákoník klade důraz, se ustanovení § 12 AZ takto nevyloží. Jediným důvodem, proč by nemohl souhlas s užitím nahradit uzavření licenční smlouvy jakožto závazku, je princip právní jistoty a princip snadné odvolatelnosti souhlasu. Fakt, že souhlas je principálně odvolatelným jednostranným soukromoprávním jednáním, nebrání tomu ho posoudit v případě komplikací jako neplatné právní jednání pro rozpor s dobrými mravy (§ 580 OZ). Co se týče principu právní jistoty, ten není dostatečným důvodem nemožnosti uplatnění souhlasu jako způsobu udělení oprávnění, neboť se používá především k ochraně práv třetích osob, o které však v případě používání fotografií nejde. Ve věci dokazování nehraje roli, zda je užívání založeno na písemném souhlasu nebo na licenční smlouvě.¹³

Užití fotografie bez souhlasu autora

Jsou situace, kdy lze fotografie použít i bez udělení oprávnění od autora. Tak lze učinit v případě, že se jedná o fotografii, k níž již všechna majetková práva zanikla, a tak se jedná o „volné dílo“ (§ 3 odst.

1 AZ). Použít fotografii bez udělení souhlasu autora také lze, jestliže je dílo použito výlučně pro vlastní osobní potřebu nebo v případech bezúplatné licence, která je stanovená zákonem (§ 30 an. AZ).

Tyto možnosti užití díla je však třeba vykládat v souladu s tzv. třístupňovým testem. Ten je obsažen v § 29 odst. 1 AZ. Toto ustanovení nám říká, že autorské právo fotografa může být omezeno za předpokladu, že se jedná o případ stanovený v AZ, užití není v rozporu s běžným způsobem užití díla a nejsou jím nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy fotografa.

Použití pro osobní potřebu se vztahuje pouze na použití fyzickou osobou a účelem takového použití nemůže být ekonomický zisk. Za osobní potřebu se též považuje zhotovení rozmnoženiny fotografie nebo její napodobeniny, neboť takové užití se považuje za konzumování a užívání díla, a tak stále spadá pod osobní potřebu.¹⁴ Problémovějším je vyfotografování si vystavené fotografie v galerii. Pořadatel výstavy většinou fotografování v galerii zakáže, takový zákaz však nemůže vyplývat z autorského práva, neboť vyfotografování si fotografie nijak nepřekračuje hranice osobní potřeby.¹⁵

Co se týče užití fotografií na základě tzv. bezúplatných zákonných licencí, jedná se o případy, kdy lze fotografii volně užít, jestliže je to odůvodněno různými důvody veřejného zájmu společnosti. I v těchto případech je nutno uvést autora fotografie a pramen, ze kterého byla fotografie získána. Mezi zákonné licence patří:

- institut zákonných citací, jenž umožňuje použití fotografie v jiném díle,
- katalogové licence, které slouží k propagaci výstavy uměleckých děl a jejich prodeje,
- oprávnění užití díla umístěného na veřejném prostranství,
- úřední licence umožňující užití fotografie pro úřední účely,
- fotografické licence, díky nimž lze užít fotografie pro zpravodajství o aktuální události,
- oprávnění užití fotografie v rámci úředních a školních akcí,
- omezení autorského práva k dílu soubornému,
- knihovní licence, jež umožňují knihovnám a obdobným institucím zpřístupňovat díla,
- licence pro zdravotně postižené,
- licence pro fotografickou podobiznu, umožňující objednatelům své úplatně objednané fotografické podobizny rozmnožovat, a
- licence pro vystavování fotografií na výstavách.

Závěr

Cílem této práce bylo najít ty prostředky občanského a autorského práva, které se vážou k poskytování autorského fotografického díla k užití dalším osobám kromě fotografa. V práci jsem tak identifikovala ta ustanovení, která jsou v rámci poskytování fotografií relevantní.

Každý fotograf by měl být obeznámen s výčtem práv, která se pojí s fotografováním, a se způsobem nakládání s těmito právy. Bohužel se však ustanovení týkající se oblasti fotografie nenacházejí v jediném zákoně, a tak zřejmě běžný laik neví, kde ve skutečnosti hledat. Často i samotná právnická veřejnost tápe v interpretaci zákona. Licence jsou základní oblastí týkající se práva fotografií, neboť každý, kdo se fotografováním živí, je běžně využívá.

V prvních dvou kapitolách jsem se zabývala tím, co se považuje za fotografické dílo a jaká ustanovení autorského zákona se na tato díla aplikují. Před tím, než se v práci věnuji licencím samotným, identifikuji, jaká práva vůbec může jiným osobám autor fotografie poskytnout k užívání. V následujících kapitolách jsem se již věnovala licencím jako takovým. Autor může dát za úplatu oprávnění k užití *výhradní*, kdy omezuje i sám sebe v užívání svého díla, nebo *nevýhradní*, při kterém ponechává více volnosti jak pro sebe, tak pro osobu, které oprávnění uděluje. Zároveň si lze však sjednat individuálně podmínky, které fotograf uzná za vhodné. Kromě toho může být licence poskytnuta i bezúplatně, a to buď opět použitím licenční smlouvy, nebo pomocí veřejných licencí či pouhého souhlasu s užíváním. Veřejné licence jsou prostředkem běžně užívaným v prostředí internetu a nezbytným prvkem internetové grafiky. Co se týče souhlasu s užíváním, tento institut je poměrně sporný v tom, zda ho lze k poskytnutí oprávnění vůbec využít. Na základě prezentovaných argumentů se přikláním k názoru, že v rámci zachování principu smluvní volnosti českého občanského práva je udělení souhlasu platným jednáním, na jehož základě může autor propůjčit svá majetková práva k užívání fotografie další osobě. V poslední kapitole se stručně zabývám povinností autora strpět zásah do jeho autorského práva na základě zákonné licence. Takové právo jiné osoby na užití autorova díla však není neomezené a je třeba vždy posuzovat danou situaci individuálně a pomocí třístupňového testu.

Zaujal Vás tento článek?

Tímto to končit nemusí. Článek najdete ve webové podobě na:

<http://www.iurium.cz/2017/02/06/licence-fotografie/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

- 1 § 9 zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- 2 MYŠKA, Matěj a kol. *Veřejné licence v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 16.
- 3 VALOUŠEK, Martin. *Fotografie a právo. Autorské právo a ochrana osobnosti ve vztahu k fotografii*. Praha: Leges, 2014, s. 46.
- 4 KOŠÍK, Petr. *Licenční smlouvy v oblasti duševního vlastnictví (současný stav podle novely Nového Občanského Zákoníku)* [online]. epravo.cz, 12. září 2014. [cit. 10. prosince 2016]. Dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/licennci-smlouvy-v-oblasti-dusevniho-vlastnictvi-soucasny-stav-podle-noveho-obcanskeho-zakoniku-95227.html>>.
- 5 MYŠKA, Matěj a kol. *Veřejné licence v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 21.
- 6 VALOUŠEK, Martin. *Fotografie a právo. Autorské právo a ochrana osobnosti ve vztahu k fotografii*. Praha: Leges, 2014, s. 47.
- 7 PRCHAL, Petr. *Limity autorskoprávní ochrany*. Praha: Leges, 2016, s. 129.
- 8 MYŠKA, Matěj a kol. *Veřejné licence v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 39.
- 9 <https://creativecommons.cz>
- 10 CHALOUPKOVÁ, Helena. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 631 (§ 2373).
- 11 MYŠKA, Matěj a kol. *Veřejné licence v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 20-21.
- 12 TELEC, Ivo. Souhlas nebo licenční závazek? *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 13-14, s. 457-462.
- 13 PRCHAL, Petr. *Limity autorskoprávní ochrany*. Praha: Leges, 2016, s. 131.
- 14 CHALOUPKOVÁ, Helena, HOLÝ, Petr. *Autorský zákon – komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 56 (§ 30).
- 15 VALOUŠEK, Martin. *Fotografie a právo. Autorské právo a ochrana osobnosti ve vztahu k fotografii*. Praha: Leges, 2014, s. 40.